

Σκέψεις για αρχαίους Κινέζους φιλοσόφους II. Ταοϊστικές διδασκαλίες

Σίμα Τσιάν

Ο ιστορικός τού δεύτερου προχριστιανικού αιώνα Σίμα Τσιάν (司馬遷), σε ένα έργο εν πολλοίς ιστορικό αλλά και με άφθονες μυθολογικές επηρείες, θέλει τον –κάπως νέο– Κομφούκιο να επισκέπτεται και να συμβουλευεται για ζητήματα τελετουργικών τον Λάο Τσε, ο οποίος ήταν ήδη σε προβηκυία ηλικία. Βεβαίως, τούτη η αφήγηση υπαινίσσεται πως από χρονικής απόψεως ο Ταοϊσμός προηγήθηκε κατά τι τού Κομφουκιανισμού, αλλά στην πραγματικότητα τα χρονικά όρια είναι κι αυτά, όπως και πολλά άλλα όρια, χαμένα στην ομίχλη. Όπως και να έχει, η θρυλούμενη συνάντηση των δύο ανδρών, ακριβώς όπως και αυτή τού γηραιού Παρμενίδη με ένα μειράκιο που λεγότανε Σωκράτης, ενδέχεται να μην συνέβη όπως την φανταζόμαστε εμείς. Και στις δύο περιπτώσεις, πάντως, η διήγηση θέλει να καταδείξει μεταξύ άλλων και μία σχέση, αν όχι ώσμωση, των αντιστοιχών θεωριών.

Όλα αυτά δεικνύουν ότι ο Κομφουκιανισμός και ο Ταοϊσμός φιλοσοφικώς δεν είναι παρά δίδυμα αδέρφια –διότι ο Κομφουκιανισμός τοποθετήθηκε μετα-

ξύ άλλων επάνω σε ζητήματα που έχει θέσει και ο Ταοϊσμός. Βεβαίως ο ίδιος ο Λάο Τσε, ο οποίος κατά την κλασική θεωρία είναι ο πατέρας τού Ταοϊσμού, παραμένει ένα αίνιγμα, καθώς λόγου χάριν δεν μάς είναι γνωστό με βεβαιότητα ούτε το αληθινό του όνομα. Το «Λάο Τσε» είναι ένα πασίγνωστο παρωνύμιο που επισκίασε το πραγματικό όνομα τού φιλοσόφου, το οποίον εικάζεται ότι ήταν Λη Νταν (李聃 ή Λη Αρ (李耳)). Αυτό το παράδοξο δεν πρέπει να μας ξενίζει, διότι η ταυτότητα μεγάλων μορφών συχνά χάνεται στην αχλή τής ιστορίας: το όνομα «Αριστοκλής» δεν μάς λέει τίποτα, παρότι είναι το πραγματικό όνομα τού Πλάτωνος πίσω από το παρωνύμιο «Στησίχορος» βρίσκεται ο λυρικός ποιητής που τόσο εύκολα έστηνε χορούς, ο Τεισίας και πάλι, πίσω από το «Μυρτάλη» βρίσκεται η μητέρα τού Μεγάλου Αλεξάνδρου, η οποία είναι ευρύτερα γνωστή ως Ολυμπιάδα.

Το Τάο και το παν. Αν ο Κομφούκιος συνεκέντρωσε το πνεύμα του στην κοινωνία και στον ρόλο τού ανθρώπου μέσα σε αυτήν, ο Λάο Τσε μάλλον είδε την αξία τού ανθρώπου εκτός τής κοινωνίας, ως μέρος ενός όλου που λέγεται φύση. Το ποίημα που αποδίδεται σε αυτόν, το «Τάο Τε Τζινγκ», μας αποθαρρύνει ήδη εξ αρχής από το να προσπαθήσουμε να περιγράψουμε με λόγια το περιεχόμενο τού κεντρικού του όρου (αποκηρύσσει emphaticά, δηλαδή, το κατ' εξοχήν κοινωνικό κατασκευάσμα, ήτοι την γλώσσα): «Αν το Τάο λέγεται με λόγια, τότε δεν είναι το αιώνιο Τάο». Αυτή η προειδοποίηση από μόνη της είναι σύστοιχη με το πρώτο απόσπασμα τού Ηρακλείτου για τον Λόγο, το αντίστοιχό Τάο τού σοφού από την Έφεσο: «Και, παρότι ο Λόγος αυτός εί-

ναι [σ.σ.: ενν. μάλλον κοινός], οι άνθρωποι γίνονται ωστόσο ασύνετοι πριν τον ακούσουν, ή ακόμα και αν τον έχουν ακούσει πρώτα. Και, παρότι τα πάντα έγιναν με βάση αυτόν τον Λόγο, οι άνθρωποι μοιάζουν άπειροι (...)».

Για τον Λάο Τσε, κάθε συμβάν κοινωνικό ή φυσικό συμβαίνει χάρις σε μία μυστηριώδη ουσία που βρίσκεται πίσω από το παν. Αυτό είναι, λοιπόν, το «Τάο» (道 dào). Όσο οι βασιλείς σέβονται το Τάο, στέκονται στέρεοι στον θώκο τους. Όσο μία κοιλάδα μετέχει τού Τάο, είναι εύφορη. Έτσι, η απώλεια τής ένωσης με αυτήν την ουσία οδηγεί τα πράγματα και τους θεσμούς στην φθορά –«ό,τι δεν είναι σύμφωνο με το Τάο, σύντομα σβήνει» λέει επακριβώς στο Τάο Τε Τζινγκ (55: 17). Η ιδέα είναι μάλλον εντυπωσιακή, καθώς προσπαθεί να εξηγήσει τα φυσικά και τα κοινωνικά φαινόμενα χρήσει μίας και μόνης έννοιας, ολιστικά. Αυτός ο αναγωγισμός –η τάση δηλαδή να τα ανάγουμε όλα σε ένα πρωταρχικό αίτιο– για εμάς είναι μάλλον παράδοξος, αλλά ταυτόχρονα έχει πολλά να προσφέρει. Σε παράλληλη πορεία προς το αρχαιοκινεζικό πνεύμα βρίσκονται και οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι: όπως ο Λάο Τσε διακρίνει πίσω από όλα το αινιγματικό του Τάο, ο Ηράκλειτος διακρίνει τον ερεβώδη του Λόγο, ο Παρμενίδης ένα μυστηριώδες Ήν, κλπ.

Ενότητα ανθρώπου και φύσης. Σήμερα, στον νου μας διαχωρίζουμε το τεχνητό από το φυσικό περιβάλλον, διαχωρίζουμε την φύση από τον πολιτισμό, την φυσική ύλη από το τεχνητό αντικείμενο. Αυτή η πλάνη, φυσικά, μάς κόστισε την καταστροφή τού περιβάλλοντος σε βαθμό που μεσοπρόθεσμα να απειλείται και αυτή η ύπαρξή μας – εναντιωθήκαμε στο Τάο, όπως θα το έθετε ο σοφός γέρων. Από το κεφάλαιο 11 τού Τάο Τε Τζινγκ, ωστόσο, συνάγεται συν τοις άλλοις η παρατήρηση τού Λάο Τσε, ότι δηλαδή ακόμα και τα τεχνητά αντικείμενα γίνονται από μία φυσική πρώτη ύλη (ξύλο, πηλός κλπ.) – πράγμα που για την υπερφίαλη γενιά μας δεν είναι πλέον αυτονόητο. Μα πράγματι, το εντέχνως σκαλισμένο άγαλμα φιλοτεχνήθηκε από ακατέργαστη πέτρα, ενώ το καλοσφυρηλατημένο δρεπάνι αρχικώς δεν ήταν παρά άτηκτο μέταλλο.

Ο σοφός γέρων δεν διαχωρίζει τεχνητό από φυσικό, αλλά μάλλον προσπαθεί να τα συνθέσει. Ο λόγος που στην σκέψη τού Λάο Τσε κοινωνικά και φυσικά φαινόμενα ερμηνεύονται ομοιοτρόπως, είναι, λοιπόν, το ότι φύση και άνθρωπος, φυσικό και τεχνητό, δεν είναι διάφορα μεταξύ τους αλλά μάλλον έχουν μία διαλεκτική σχέση προς άλλα: χωρίς ακατέργαστη πέτρα που προσφέρει η φύση, ακόμα κι ο πιο επιδέξιος τεχνίτης θα αδυνατούσε να φτιάξει γλυπτό. Ομοίως, δεν γίνεται να υπάρξει ανθρώπινη κοινωνία που να μην σέβεται τους φυσικούς νόμους. Κι αυτό γιατί ο άνθρωπος είναι ο τελευταίος κρίκος μίας φυσικής αλυσίδας: «Οι άνθρωποι έχουν για νόμο την Γη, η Γη τον Ουρανό, και ο Ουρανός έχει για νόμο του το Τάο. Το δε Τάο έχει για νόμο την αυθυπαρξία», διαβάζουμε στο κεφ. 25: 13 – 14.

Η ιεράρχηση αυτή απαντά ευρύτερα στην ταοϊστική σκέψη. Στην Τέχνη τού Πολέμου, λόγου χάριν, ο ταοϊστής Σουν Τσου αναφέρει μία πολύ παρόμοια ιεράρχηση με ανάστροφη σει-

ρά, δηλαδή από πάνω προς τα κάτω, παίζοντας μάλιστα με το μεταφυσικό και το κυριολεκτικό περιεχόμενο των όρων: «Πρώτο είναι το Τάο, δεύτερος ο Ουρανός, τρίτη η Γη, τέταρτος ο στρατηγός, πέμπτος δε ο νόμος». Ως Τάο εννοεί τον όρο όπως τον σκιαγράφησε ο ίδιος ο Λάο Τσε. Ως Ουρανό εννοεί μεταφορικά όσα αντιπροσωπεύει ο Ουρανός στο Τάο Τε Τζινγκ (λαμπρότητα, σκληρότητα, αρρενωπότητα κλπ.), αλλά κυριολεκτικά εννοεί τα καιρικά φαινόμενα (βροχή, ηλιοφάνεια κλπ.)· κι ως Γη εννοεί όσα αντιπροσωπεύει η Γη στο Τάο Τε Τζινγκ (σκοτεινότητα, μαλακότητα, θηλυκότητα κλπ.), αλλά κυριολεκτικά εννοεί τους τύπους εδάφους επί των οποίων συμπλέκονται οι στρατοί. Τέτοιους εννοιολογικούς ελιγμούς κάνει σαν έμπειρος ταυροκαθάπτης ο ταοϊστής Σουν Τσου συχνά μέσα στο έργο του, τόσο πολύ που, εάν διαβάσουμε την Τέχνη τού Πολέμου χωρίς γνώση τής διδασκαλίας τού Λάο Τσε, τότε στο πρόσωπο τού Σουν Τσου θα παρατηρήσουμε τον φιλόσοφο.

Ύδωρ και αρετή. Η θάλασσα απετέλεσε τόσο για Έλληνες όσο και για Κινέζους ένα μυστήριο, το οποίον όχι μόνον ενέπνευσε τα αντίστοιχα μυστικιστικά ρεύματα, αλλά και την ίδια την φυσική έρευνα. Για παράδειγμα, βλέπουμε ότι ο Ορφεύς, ή τουλάχιστον ο άνθρωπος που συνέγραψε τον ορφικό ύμνο στον Νηρέα, με κάποιον τρόπο δύναται να γνωρίζει ότι σεισμοί συμβαίνουν

και στον πυθμένα τής θάλασσας: «σεισμούς μὲν ἀπότρεπε» λέει στον προτελευταίο στοίχο προς την θεότητα που κατοικεί στα βάθη τού πόντου. Στον δε ύμνο στην Θάλασσα (στ. 7), ο ποιητής δείχνει πως ξέρει ότι όγκοι συννέφων είναι εξατμισμένα θαλάσσια ύδατα, γιατί αποκαλεί την Θάλασσα «μητέρα τών σκοτεινών συννέφων» -κι αυτά δεν είναι, για τα δεδομένα τής εποχής, καθόλου αυτονόητα.

Κάπως έτσι φαίνεται πως σκέπτεται κι ο Λάο Τσε, ο οποίος μάς προσφέρει το απόσταγμα της έρευνάς του συμπιεσμένο σε ποιητικούς στοίχους. «Η ανώτατη Αρετή είναι σαν το νερό. Το νερό ενάρετα επωφελείται των πάντων χωρίς να ανταγωνίζεται.», λέει το Τάο Τε Τζινγκ (8: 1 – 2). Ο σεβαστός γέρων, μάλιστα, δεν φείδεται αναφορών στο νερό: τα ποτάμια, τα ρυάκια, ο ωκεανός και το ίδιο το ύδωρ ως υγρό αποτελούν συχνές εικόνες. Εν σχέσει με το τί προκαλεί τούτον τον θαυμασμό για το υγρό στοιχείο, μόνον να εικοτολογήσουμε μπορούμε. Το ύδωρ διαθέτει κάποιες συμβολικές αρετές: συμβολίζει την ταπείνωση γιατί πάντοτε ρέει στο χαμηλότερο μονοπάτι, συμβολίζει την πραότητα γιατί είναι μαλακό, κλπ. Ίσως, πάλι, υποκρύπτεται μία φιλοσοφική τοποθέτηση αντίστοιχη εκείνης τού Θαλή τού Μιλησίου, ότι δηλαδή η αρχή των πάντων είναι το νερό. Ίσως, πάλι, το κλειδί να είναι κρυμμένο αλλού... (Κωνσταντίνος Γ. Πολύμερος, MSc. Γλωσσολογίας – Διδακτικής)

